

ЖІНОЧИЙ ІМЕННИК ДОНЕЧЧИНИ ПОЧ. ХХ І ХХІ СТ.: ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Реферат. У статті проведено порівняльний аналіз жіночих імен Донеччини двох віддалених у часі зрізів. Усі оніми розподілено на 4 статистичні групи: частотний десяток, широкоживані, маложивані й поодинокі. Шляхом зіставлення складу й динаміки імен кожної з цих груп на поч. ХХ і ХХІ ст. з'ясовано, як у кількісному та якісному відношенні змінився жіночий іменник за сто років.

Ключові слова: концентрація іменника, частотний десяток імен, широкоживані імена, маложивані імена, поодинокі імена.

Одним із найважливіших завдань сучасної антропоніміки є вивчення складу й динаміки особових імен. Задля його розв'язання необхідно дослідити іменники різних областей України. На думку П. Чучки, успішне вивчення національної антропонімійної системи неможливе без докладного аналізу регіональних антропонімійних систем та їхніх структурних елементів так само, як неможливе успішне дослідження загальнонаціональної мовної системи без належного вивчення діалектів [4, с. 14]. Аналіз складу й статистичної організації особових імен українців проведено на матеріалі Одещини (С. Брайченко, Л. Зайчикова, Ю. Карпенко, О. Касім, О. Медведєва), Ізмаїльщини (Д. Жмурко), Буковини (К. Бахнян, Л. Кракалія, Л. Чувашова), Тернопільщини (Г. Бачинська, Н. Свистун), Лемківщини (С. Панцьо), Закарпаття (П. Чучка, Л. Белей), Волині (І. Скорук), Донеччини (Г. Кравченко, Л. Кравченко, В. Познанська), Херсонщини (Р. Петрова), Кіровоградщини (О. Черноус). Особові імена інших регіонів України вивчені недостатньо.

У запропонованій статті порівнюємо сільський жіночий іменник Донеччини двох віддалених часових зрізів (І – 1900-1915, II – 2000-2015 рр.) з метою встановлення загальних тенденцій та особливостей, що зумовлюють специфіку кожного періоду.

Джерелом фактичного матеріалу слугували метричні книги з Державного архіву Донецької області, актові записи про народження дітей з архівів РАЦС Донецької області та результати анкетування.

Жіночий іменник українців 1900-1915 рр., коли імена дітям давав священник за церковним календарем, містив лише 127 онімів, які було надано 7459 новонародженим. Водночас чоловічий іменник був досить багатим – складався з 219 лексем¹. З 2000 по 2015 рр. 7208 дівчат отримали 166 імен (пор.: чоловічих імен зафіксовано 116). Це свідчить про більшу проникність жіночого іменника, чутливість до змін у суспільстві та прагнення до різноманітності.

Жіночі імена двох контрольних періодів розподіляємо на частотні (частотний десяток і широкоживані), маложивані та поодинокі. Для цього ділимо кількість носіїв кожного хронологічного зрізу на кількість імен цього зрізу. Отримане число, заокруглене до цілого, є середнім коефіцієнтом однойменності (СКО). Імена з кількістю носіїв, що дорівнює або перевищує СКО, – частотні, з нижчою – маложивані. Оніми, які трапилися упродовж досліджуваного зрізу один раз, – поодинокі (див. таблицю 1).

¹ Жіночі імена “посідали в церковному календарі другорядне місце у повній відповідності з безправним і залежним становищем своїх носіїв. У святцях було в 4 рази менше жіночих імен, ніж чоловічих” [6, с. 193].

Таблиця 1

Кількісна динаміка жіночого іменника 1900-1915 і 2000-2015 рр.

ГРУПИ ІМЕН	I ПЕРІОД				II ПЕРІОД			
	Кількість							
	Імен	%	Носіїв	%	Імен	%	Носіїв	%
Частотний десяток	15	11,8	3817	51,2	13	7,8	3732	51,8
Широковживані	54	42,6	2521	33,8	51	30,8	2606	36,2
Маловживані	46	36,2	1109	14,8	76	45,8	844	11,6
Поодинокі	12	9,4	12	0,2	26	15,6	26	0,4
Усього	127		7459		166		7208	

Як бачимо, частотні оніми на кожному хронологічному зрізі становлять невелику групу, однак обслуговують більшість новонароджених. Це свідчить про прагнення селян до подібності в найменуванні дітей, слідування традиціям і моді. Маловживані й поодинокі оніми, навпаки, становлять досить численну групу, проте не вирізняються високою активністю. Широкий набір їх і різноманітність відбивають схильність батьків до антропонімійного пошуку, вияву творчості у виборі імен.

За особливостями функціонування всі жіночі імена – частотні, маловживані й поодинокі – формують 3 групи: 1) імена, наявні в I і відсутні в II періоді; 2) імена, відсутні в I і наявні в II періоді; 3) наскрізні імена. Розглянемо окремо кожен з них.

Традиційно частотні імена визначають характер антропонімікону, оскільки обслуговують більшість новонароджених. Цікаво, що, попри помітну кількісну перевагу імен у II періоді, концентрація¹ жіночого іменника навіть дещо зростає (пор.: I період – 85%, II – 88%).

Особливу вагу має частотний десяток імен, що вміщує десять (або більше, якщо питома вага деяких онімів збігається) найуживаніших імен визначеного хронологічного зрізу. У I періоді на досліджуваній території 15 найуживаніших імен було надано 3817 дівчатам. Частотний десяток II періоду (13 імен) обслуговує 3732 носіїв (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Частотні десятки жіночих імен 1900-1915 і 2000-2015 рр.

ІМ'Я	СТАТИСТИЧНА ГРУПА	
	I період	II період
Александра / Олександра	X	M
Аліна	–	VII
Анастасія	IV	I
Валентина	VI	M
Валерія	II	X
ВѢра / Віра	IV	M
Вікторія	II	IX
[Г]анна	I	II
Дарія / Дар'я	III	IV
Евфросинія / Єфросинія	X	–
Євдокія	III	M
[Є]катерина	V	IV
Єлизавета	III	V
Іулія / Юлія	III	III
Ксенія	VII	III
Любов[ь]	IX	M
Марина	M	VIII

¹ Концентрація виявляється в тому, що невелика кількість імен "відтягує на себе більшу частину ім'яжитків" [1, с. 46]. Ступінь концентрації визначаємо складанням кількості носіїв частотних імен (у %) у кожному періоді.

Марія	II	IX
Марфа	VI	–
Наталья / Наталія / Наталя	IX	III
Елена / Олена	III	V
Ольга	VIII	III
Пелагея / Пелагія	V	–
Татяана / Тетяна	III	VI

I-X – місце в частотному десятку; *III* – широкоживане; *M* – маловживане; *II* – поодинокі.

До першої групи імен, наявних лише в I періоді, належать християнські імена в канонічній формі, які вже вийшли з ужитку в більшості регіонів України (*Евфросинія, Марфа, Пелагея*) [3, с. 133; 5, с. 272] або перейшли до групи широкоживаних (*Ксенія, Наталія, Ольга*) та маловживаних (*Валентина, Віра, Євдокія, Любов, Олександра*).

Другу групу імен, що входять до частотного десятка лише в II періоді, формують канонічні імена, які й на початку XX ст. були досить поширеними (*Дарія, Єлизавета, Марина, Олена, Тетяна, Юлія*) або активізуються лише зараз (*Валерія, Вікторія*). Стрімкий зріст популярності запозичення *Аліна* зумовлений антропонімійною модою, яка швидко підносить імена на почесні місця, однак утримує їх там недовго. Механізм дії цього чинника іноді пояснити нелегко. “Як і всяка мода, мода в надаванні імен є досить примхливою, і не завжди вдається встановити її рушійні сили” [4, с. 39].

Наскрізні імена *Анастасія* й *Ганна* входять до основної частини сільського жіночого іменника впродовж усіх 100 років, а *Катерина* й *Марія* на кілька періодів переходять до периферії. Стабільне функціонування одних канонічних онімів і повернення до активного вжитку інших нині зумовлене дією двох чинників – традиції та моди. Родинні традиції, “за ступенем актуальності в наші дні, а великою мірою і в минулі десятиліття, ... треба поставити на перше місце” [4, с. 48]. Найтиповішим виявом цього чинника слід вважати найменування новонароджених на честь прабабусь, бабусь, матерів та інших шанованих членів родини.

Широкоживані імена розглянемо на прикладі тих, що жодного разу не піднімалися до частотного десятка, оскільки останні ми вже аналізували. Найбільшу групу серед них становлять наскрізні оніми. Це канонічні імена, що з більшою чи меншою популярністю вживаються впродовж століття, а на контрольних зрізах належать до частотних (*Антоніна, Варвара, Галина, Євгенія, Інна, Ірина, Лідія, Людмила, Маргарита, Надія, Ніна, Оксана, Поліна, Софія, Тамара, Уляна, Христина*).

Лише в I періоді зафіксовані широкоживані канонічні імена – уже архаїзовані (*Аганія, Агафія, Агрипина, Акилина, Васса, Мотрона, Прасковія, Устинія/а, Фе[о]дора, Фекла, Феодосія*) чи такі, що нещодавно вийшли з іменника, імовірно, тимчасово (*Зінаїда, Клавдія, Раїса*).

Група імен, зафіксованих лише в II періоді, не однорідна за складом. Її формують: а) канонічні імена, що тільки набирають популярності (*Алла, Ангеліна, Вероніка, Віта, Лариса*); б) варіанти канонічних імен, що стали окремими онімами (*Дарина, Неля, Олеся*); в) запозичення (*Діана, Карина, Яна*); г) автохтонні слов'янські імена (*Лілія, Світлана*).

Периферійна частина формує специфіку жіночого іменника кожного періоду, тому містить незначну кількість наскрізних імен. Це маловживані оніми – канонічні (*Василина, Зоя, Ія, Стефанія, Таїсія*) та автохтонні слов'янські (*Мирослава*). Переважна більшість маловживаних і поодиноких імен наявні лише в II періоді. Вони відбивають шляхи антропонімійних пошуків селян: запозичення імен з інших національних іменників – через Інтернет, ЗМІ, художню літературу, кіно тощо (*Аделіна, Аліса, Альбіна, Анжеліка, Ауріка, Віолетта, Даніела, Евеліна, Елеонора, Еліна, Елла, Ельвіна, Ельвіра, Емма, Жанна, Ілона, Інга, Інеса, Каміла, Кароліна, Лаура, Ліана, Лоліта, Луїза, Мальвіна, Регіна, Рената, Римма, Руслана, Стелла, Сусанна, Яніна* – маловживані, *Амалія, Анжеліна, Аніта, Віола, Джулія, Еліза, Ізабелла, Іоланда, Катрін, Лара, Лінда, Сабріна* – поодинокі), відродження давніх канонічних (*Алевтина, Єва, Іванна, Кіра, Мар'яна, Марта, Рузана, Юліана, Юнона* – маловживані, *Агафоніка, Юрія* – поодинокі) та автохтонних слов'янських імен (*Богдана, Влада, Владислава, Дана, Злата, Лада, Любава, Милана,*

Мілена, Сніжана, Станіслава, Таміла, Ярослава – маловживані, Відана, Златослава, Зорина, Росина, Славяна – поодинокі), власна ім'ятворчість (*Тайна, Сана* – поодинокі).

Лише в I періоді зафіксовані архаїзовані нині канонічні імена: *Анисія, Афанасія, Глафіра, Гликерія, Горпина, Домникія, Евлампія, Евменія, Евстоля, Епистимія, Євпраксія, Єфимія, Зиновія, Киріакія, Лукія, Мавра, Маріамна, Мокрина, Олімпіада, Павлина, Сара, Секлета, Серафима, Соломонія, Февронія, Фотинія, Харитина* (маловживані), *Ананія, Анфіса, Соломія, Хрисія* (поодинокі).

Основу жіночого іменника обох періодів становлять традиційні для українців імена (переважно канонічні, а також деякі слов'янські й запозичені). У периферії простежуються основні напрями збагачення антропонімікону: відродження давніх канонічних і слов'янських імен, запозичення з інших мов, утворення нових онімів.

Якісний склад наскрізних імен свідчить про те, що сучасний жіночий іменник, на відміну від чоловічого, збагачується не лише завдяки поверненню старих канонічних імен, а й за рахунок відродження автохтонних слов'янських онімів та деяких запозичень. Відновлення в сільському іменнику багатьох архаїзованих онімів, що в кінці ХХ – на поч. ХХІ ст. помітне в більшості регіонів України [2, с. 288], сприяє збереженню традицій найменування нашого народу й одночасно зумовлює зменшення концентрації іменника, його урізноманітнення. Формування сучасного іменника українців триває і потребує постійної пильної уваги науковців, оскільки дуже важливо вчасно встановлювати й фіксувати причини, що зумовлюють динаміку особових імен, виявляти особливості кожного періоду.

Список використаної літератури

1. Зайчикова Л. П. Статистическое описание именника и его теоретические основы / Л. П. Зайчикова // Актуальные вопросы русской ономастики : сб. науч. тр. / отв. ред. Ю. А. Карпенко. – К. : УМК ВО, 1988. – С. 43-49.
2. Карпенко Ю. Динаміка українських особових імен / Ю. Карпенко // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2007. – Вип. 356-359. Слов'янська філологія. – С. 285-289.
3. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернопіль ХІХ-ХХ ст. : дис. канд. ... філол. наук : спец. 10.02.01 / Свистун Ніна Олександрівна. – Чернівці, 2006. – 197 с.
4. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття (Вступ та імена) : Конспект лекцій / Чучка П. П. – Ужгород : УжДУ, 1970. – 101 с.
5. Шевчук Л. Динаміка найуживаніших жіночих імен м. Іллічівська / Л. Шевчук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2007. – Вип. 354-355. Слов'янська філологія. – С. 269-273.
6. Щетинин Л. М. Русские имена : Очерки по донской антропонимии / Щетинин Л. М. – Ростов н/ Д., 1978. – 253 с.

Аннотация

Буга Т. В. Женская именная система Донецкой области нач. ХХ и ХХІ в.: общие тенденции и особенности.

В статье проведен сравнительный анализ женских имен Донецкой области двух отдаленных временных срезов. Все онимы разделены на 4 статистические группы: частотный десяток, широкоупотребляемые, малоупотребляемые и единичные. Путем сравнения состава и динамики имен каждой из этих групп в нач. ХХ и ХХІ в. установлено, как в количественном и качественном аспекте изменилась женская именная система за сто лет.

Ключевые слова: концентрация именной системы, частотный десяток имен, широкоупотребляемые имена, малоупотребляемые имена, единичные имена.

Summary

T. Buga. The female name system of the central part of Donetsk province in the 20th and the 21st cc.: the comparative analyses.

The paper provides a comparison of the female name system of the central regions of Donetsk province during two distant periods. The female onyms were divided into 4 statistic groups, i.e.

frequency tens, widely used, rarely used and single names. It was determined how much the female name system changed in qualitative and magnitude relation from the end of the 19th to the beginning of the 20th cc.

Keywords: *name system concentration; frequency tens; widely used names; rarely used names; single names.*